

Катерина ДЕМЧЕНКО

студентка IV курсу спеціальності
«Право» ВСП «Фаховий коледж
МНУ імені В. О. Сухомлинського»

Науковий керівник:

Людмила ХРЯЩЕВСЬКА

доцент кафедри історії Миколаївського
національного університету
ім. В. О. Сухомлинського
(м. Миколаїв, Україна),
кандидат історичних наук,

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Однією з основних цілей правового реформування в Україні є якомога ефективніше прискорення і розширення можливостей набуття, здійснення та захисту цивільних прав і виконання обов'язків суспільством. Зміни, які відбулись останніми роками у громадському житті нашої держави, істотно збільшили значення інституту представництва як правової форми встановлення правовідносин між суб'єктами, оскільки вона забезпечує можливість скористатись послугами представників у конкретних правових випадках. Отже, представництво часто виступає важливою умовою реалізації правосуб'єктності юридичної особи.

Залучення інших осіб до захисту цивільних прав та обов'язків учасників цивільного правообігу потребує дуже чіткого законодавчого регулювання та забезпечення належного застосування, адже без цього може бути допущено порушення принципів цивільного права, які регламентуються статтею 3 Цивільного Кодексу України (ЦКУ) [1]. Саме тому актуальність даної теми полягає ще й у тому, що в судовій практиці виникають питання, які потребують детального теоретичного та законодавчого уточнення.

За загальним юридичним правилом, учасники правовідносин набувають цивільних прав та обов'язків особисто, шляхом укладання правочинів. Але у юриспруденції відомі випадки, коли особи, за певних обставин, не можуть самостійно здійснювати необхідні юридичні дії. Таким чином, представництво забезпечує усунення фактичних або юридичних перешкод, які не дають можливості особам самостійно укласти різноманітні правочини [2, с. 331–334].

До фактичних перешкод відносяться реальні обставини, які позбавляють суб'єктів цивільного права можливості самостійно укласти правочини. До даної категорії перешкод можна віднести хворобу, правову необізнаність, відсутність у місці постійного проживання у момент вчинення правочину [3, с. 22–23]. Юридичні перешкоди, здебільшого, пов'язані зі

статусом фізичної або юридичної особи, що обумовлюється недостатністю обсягу дієздатності для вчинення певних правочинів або ж її повною відсутністю. Прикладом може слугувати укладання правочинів, окрім дрібних побутових, батьками від імені їхньої малолітньої дитини, а також представництво керівниками філії та представництв юридичної особи на основі довіреності [3, с. 24-25].

Відповідно до чинного ЦКУ підставами виникнення представництва в цивільному праві можуть бути договір, закон, акт органу юридичної особи, а також інші підстави, що передбачаються актами цивільного законодавства [1]. Таким чином, право на здійснення правочинів від імені іншої особи ґрунтується на різних юридичних фактах, з якими закон пов'язує виникнення повноваження.

Діяльність представника у цивільних правовідносинах має здійснюватися у межах повноважень. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. За загальним правилом, особа, яка діє в інтересах іншої особи, при укладенні певних правочинів повинна додержуватися меж наданих їй повноважень. Якщо ж особа діє без повноважень або перевищує межі своїх повноважень, настають визначені законом правові наслідки.

Неналежне представництво охоплює кілька варіантів дій представника з порушенням приписів цивільного законодавства. По-перше, це вчинення правочинів, які не може вчиняти представник. Відповідно до норми ст. 238 ЦКУ, неналежним буде вважатися представництво у таких випадках:

1) вчинення представником правочинів, які не може укласти той, кого цей представник представляє;

2) вчинення представником правочину, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє;

3) вчинення представником правочину від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом [1].

Оскільки ст. 238 ЦКУ не містить спеціальної вказівки стосовно наслідків такого неналежного представництва, варто виходити з того, що тут мають діяти загальні правила щодо недійсності правочинів [4, с. 106–107]. Зокрема, правові наслідки недійсності правочину визначає ст. 216 ЦКУ, яка встановлює, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю [1]. Натомість, в разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування [4, с. 108].

Наступним випадком неналежного представництва, відповідно до положень цивільного законодавства, є представництво з перевищенням повноважень (ст. 241 ЦКУ), коли має місце своєрідне «представництво при недостатності повноважень», тобто таке, коли відносини представництва, з одного боку, є, але, разом з тим, з іншого боку – вони використовуються неналежним чином (не за призначенням, з перевищенням припустимих меж, встановлених договором про представництво, тощо) [1]. Особливістю такого представництва є те, що тут можлива його «легітимація» шляхом наступного схвалення дій представника особою, яку представляють (ч. 2 ст. 241 ЦКУ).

Інші наслідки такого представництва визначаються залежно від суб'єктивного ставлення представника до дій, вчинених ним від імені іншої особи з перевищенням повноважень [5, с. 619]. Зокрема, враховуючи цей фактор, потрібно розрізняти:

1) навмисне здійснення представницької діяльності в інтересах іншої особи з перевищенням повноважень у сподіванні одержати схвалення вчинених дій;

2) представницька діяльність від імені іншої особи з перевищенням повноважень у результаті помилкового припущення з боку представника про їхній обсяг;

3) навмисна діяльність від імені іншої особи з перевищенням повноважень з метою одержати вигоду для себе [5, с. 619–621].

У першому та другому випадку ситуація характеризується тим, що представник у цивільних правовідносинах спеціально вчиняє дії в інтересах і від імені іншої особи, будучи переконаним, що діє правомірно і у межах наданого йому повноваження. Враховуючи такі особливості суб'єктивного ставлення представника до того, що відбувається, варто вважати, що його дії не повинні тягнути відповідальності представника (за умови, що ними не завдано шкоди тому, у чий інтересах останній помилково діяв).

Стосовно випадку, коли представник діє від імені іншої особи винятково з метою отримання вигоди для себе, то тут має місце неправомірне присвоєння чужого майна (або спроба присвоєння чужого майна), у зв'язку з чим виникає зобов'язання із відшкодування заподіяної шкоди [5, с. 620–621].

Резюмуючи, зазначимо, що, аналіз законодавства та юридичної практики подає декілька випадків неналежного представництва у цивільному праві, кожен з яких має свої характерні особливості і розглядається та регулюється ЦКУ. Виходячи з досвіду судів, можна дійти висновку, що існують певні проблеми притягнення до відповідальності представників, що, можливо, пов'язано з недосконалістю законодавства у сфері представництва в цивільних правовідносинах.

---

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. №№ 40-44. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1315>.

2. Цивільне право: Підручник / за ред. В. І. Борисової, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. 656 с.

3. Галабурда Н. А. Особливості змісту поняття представництва у цивільному праві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 21–27.

4. Крупко П. Наслідки неналежного здійснення добровільного представництва. *Право України*, 2002. № 10. С. 104–109.

5. Гранін В.Л. Поняття та наслідки неналежного представництва. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса.: Юридична література, 2004. Вип. 22. С. 616–621.

Руслан ДЕНИСЕНКО

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Необхідність охарактеризувати регулювання господарських та договірних відносин випливає з того, що господарський договір, порівнюючи з цивільним, часто торкається публічних інтересів, його дія не обмежується впливом на безпосередньо залучені сторони, а зачіпає інтереси держави та суспільство загалом. До того ж, необхідно детально вивчити аналіз нормативних актів, що регулюють сферу договірних відносин та зобов'язань у господарському праві.

Дане питання розглядали різноманітні вчені, такі, як: О. Бабкова, Р. Бойчук, О. Винник, В. Гайваронський, Л. Жук, Г. Знаменський, В. Лапцев, В. Мілаш, В. Пашков, О. Підцерковний, О. Світличний, М. Шелухін, В. Щербина та багато інших.

ЦК України передбачає, що в законодавстві може бути передбачено регулювання майнових відносин у господарській сфері, з цього виходить, що необхідно брати до уваги і ті положення ГКУ, що визначають умови здійснення договірного зобов'язання у сфері господарювання [1]:

– суб'єкти господарювання та інші особи, які беруть участь у господарських відносинах, зобов'язані належним чином виконувати господарські зобов'язання відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності особливих вимог до виконання зобов'язань –